

ChhandShastra of Ghazal on WhatsApp

(13)

ગાગાંલગા+લગાંગા, લલગાંલગા+લગાંગા

અને ગાંલલગા+લગાંલગા

(લેખ : ઉદય શાહ)

Website : www.udayshahghazal.com

છંદોના વિવરણમાં ઉપર ટપકું = મુખ્ય પદ્યભાર અને નીચે ટપકું = ગૌણ પદ્યભાર. છંદોના નિરૂપણ માટે ફક્ત મુખ્ય પદ્યભારને જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. સંયુક્ત ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ કોઈ પણ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય છે જ્યારે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ મુખ્ય અને ગૌણ પદ્યભારવાળા ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર તથા છંદના અંતિમ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય નહીં. આ છૂટ એ રીતે લેવાની રહેશે કે જેથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બેથી વધુ લઘુઅક્ષરો એકસાથે ન આવે.

ગણવિભાજનમાં લઘુ-ગુરુ માપના અક્ષરો પૂરા થાય ત્યાં ખાલી જગ્યાનો, ગણ પૂરા થાય ત્યાં અલ્પવિરામનો, પંક્તિ પૂરી થાય ત્યાં અર્ધવિરામનો અને શેર પૂરો થાય ત્યાં પૂર્ણવિરામનો પ્રયોગ કર્યો છે.

(૨૩)

ગાગાંલગા લગાંગા ગાગાંલગા લગાંગા

તર્ક-સંગત નામ : ૨(ગાગાંલગા+લગાંગા)

પ્રકાર : મિશ્ર-અખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૪

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૩, ૬, ૧૫, ૨૧.

છંદ-રચના : અનુક્રમે ગાગાંલગા અને લગાંગા સંધિના મિશ્ર સ્વરૂપના (ગાગાંલગા લગાંગા) બે આવર્તનોના પ્રયોગથી આ છંદની રચના થાય છે. આ છંદની સંધિ અરૂઢમાં નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી છે.

ગાગાલ ગાલગાગા ગાગાલ ગાલગાગા

ઉદાહરણ :-

છે કાંઈ જિંદગીમાં તો એ જ છે સહારો
એક યાદ છે તમારી એક શાસ છે અમારો
અખ્મોને દિલમાં રાખ્યું કે અશ્વાથોને રાખ્યું
મે'માન છે હજારો ને એક છે ઉતારો
(ગાઝલકાર : અમૃત 'ધાયલ')

ગાણવિભાજન :-

છે કાં ઈ જિં, દ ગી માં, તો એ જ છે, સ હા રો;
એક યા દ છે, ત મા રી, એક શા સ છે, અ મા રો.
અખ્મો ને દિલ, માં રા ખ્યું, કે અશ્વ તુ ઓ, ને રા ખ્યું;
મે મા ન છે, હ જા રો, ને એ ક છે, ઉ તા રો.

લઘુ-ગુડુ સમજ :-

'એક' શબ્દનું લગાત્મક સ્વરૂપ ગાલ થાય છે પરંતુ જરૂર મુજબ ગા સ્વરૂપે પણ પ્રયોજી શકાય છે. ઉપરોક્ત ગઝલમાં 'એક' શબ્દ ગા અને ગાલ એ બંને સ્વરૂપે પ્રયુક્ત થયો છે.

ગાગાંલગા લગાંગા ગાગાંલગા લગાંગા

૧	એ દિલ મુજે બતા દે તૂ કિસ પે આ ગયા હૈ (ગિતા દત)
૨	બુંદેં નહીં સિતારે ટપકે હૈને કહકશાં સે (મુહમ્મદ રફી)
૩	ઓ દૂર જનેવાલે વાદા ન ભૂલ જાના (સુરૈયા)
૪	જિસ મોડ પર કિયે થે હમને કરાર બરસો (ચિત્રા સિંધ)
૫	આલિમ ઝમાના મુઝકો તુમસે છુડા રહા હૈ (શયામફુમાર અને સુરૈયા)
૬	દુખ-સુખ થા એક સબ કા અપના હો યા બેગાના (પંકજ ઉધાસ)
૭	તકદીર કા ફસાના જા કર કિસે સુનાએં (મુહમ્મદ રફી)
૮	ઇન્સાફ કી ડગર પે બરચ્યો દિખાઓ ચલકે (હેમંતકુમાર)

(૨૪)

લલગાંલગા લગાંગા લલગાંલગા લગાંગા

તર્ક-સંગત નામ : ૨(લલગાંલગા+લગાંગા)

પ્રકાર : મિશ્ર-અખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૪

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૩, ૬, ૧૫, ૨૧.

છંદ-રચના : અનુક્રમે લલગાંલગા અને લગાંગા સંધિના મિશ્ર સ્વરૂપના (લલગાંલગા લગાંગા) બે આવર્તનોના પ્રયોગથી આ છંદની રચના થાય છે. આ છંદની સંધિ અરુઝમાં નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી છે.

લલગાલ ગાલગાગા લલગાલ ગાલગાગા

ઉદાહરણ :-

બહુમાન જિંદગીનું તેં કર્યું સ્વમાન આપી
ઓ વિધિ દરિક્તા પણ બહુ મૂલ્યવાન આપી
મને જૂઠી આશ દઈને ન જીવાડ ઓ જમાના
ન જમીન ઝૂંટવી લે ફક્ત આસમાન આપી
(ગાંલકાર : 'ગાની' દહીંવાળા)

ગણવિભાજન :-

બ હુ મા ન જિં, દ ગી નું, તેં ક ર્યું સ્વ મા, ન આ પી;
ઓ વિ ધિ દ રિ, દ તા પણ, બ હુ મૂ લ્ય વા, ન આ પી.
મ ને જૂ ઠી આ, શ દઈ ને, ન જી વા ઠ ઓ, જ મા ના;
ન જ મી ન ઝૂં, ટ વી લે, ફ ક તા સ મા, ન આ પી.

લલગાંલગા લગાંગા લલગાંલગા લગાંગા

૧	જો ગુજર રહી હૈ મુજ પર ઉસે કેસે મૈં બતાઉં (મુહમ્મદ રફી)
૨	મુઝે ઈજ્ક હૈ તુઝીસે મેરી જાન ડિન્ડગાની (મુહમ્મદ રફી)
૩	મેરે દિલ મેં આજ ક્યા હૈ તૂ કહે તો મૈં બતા દું (કિશોરકુમાર)

(૨૫)

ગાંલલગા લગાંલગા ગાંલલગા લગાંલગા

તર્ક-સંગત નામ : ૨(ગાંલલગા+લગાંલગા)

પ્રકાર : મિશ્ર-અખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૪

મુખ્ય પદ્ધતિની માત્રા : ૧, ૮, ૧૩, ૨૦.

છંદ-રચના : અનુક્રમે ગાંલલગા અને લગાંલગા સંધિના મિશ્ર સ્વરૂપના (ગાંલલગા લગાંલગા) બે આવર્તનોના પ્રયોગથી આ છંદની રચના થાય છે.

ઉદાહરણ :-

મારા અસીમ દર્દની કોઈ જે કલ્પના કરે
પ્રેમ-પીડિતને કાજ એ રાત-દિવસ દુઆ કરે
તારી દશાને દુર્દશા જેઓ ગણે છે હે 'ગાની'
તેની મનોદશા ઉપર મારો ખુદા દયા કરે
(ગાઝલકાર : 'ગાની' દહીંવાળા)

ગાણવિભાજન :-

મા રા અ સી, મ દર દ ની, કો ઈ જે કલ, પ ના ક રે;
પ્રે મ પી ડિત, ને કા જ એ, રા ત દિ વસ, દુ આ ક રે.
તા રી દ શા, ને દુર દ શા, જે ઓ ગ ણે, છે હે ગ ની;
તે ની મ નો, દ શા ઉ પર, મા રો ખુ દા, દ યા ક રે.

ગાંલલગા લગાંલગા ગાંલલગા લગાંલગા

૧	જબ સે ચલે ગએ હું વો જિન્દગી જિન્દગી નહીં (સુરૈયા)
૨	આંધિયાં ગમ કી યું ચલી બાગ ઉજડ કે રહ ગયા (નૂરજહાં)

Uday Shah

(Singer – Music Composer – Poet)

Dadatattu (Sai) Street

Navsari – 396445

Gujarat – India

Phone : (R) +912637255511 (M) +919428882632

Website : www.udayshahghazal.com